

9 Den motstridiga mångfalden

Malin Wieslander⁶⁶

Frågor om mångfald ställs på sin spets inom polisen, vars uppdrag är att skydda demokratiska värden och lagar om människors rättigheter. I föreliggande kapitel presenteras hur Polisens⁶⁷ officiella mål för mångfald och social jämlikhet bejakas men också äventyras och problematiseras av blivande polisers tolkningar av polisens uppdrag. Mångfald framstår därmed som ett komplext och därtill motsägelsefullt projekt inom svensk polis. Resultaten baseras på resonemang som förs i min doktorsavhandling *Ordningmakter inom ordningsmakten* (Wieslander, 2014) som skildrar hur blivande poliser samtalar kring mångfald i olika utbildningskontexter, d.v.s. i den fjärde och sista terminen på Polisprogrammet samt i den femte terminens aspirant-tjänstgöring vid olika polismyndigheter. Studien befinner sig därmed i skärningspunkten mellan utbildning, tjänstgöring och policy. Sammantaget argumenterar jag för att parallellt med en strävan efter social jämlikhet inom svensk polis förekommer exkluderande argumentationer som riskerar att öka social ojämlikhet i relation till såväl polisens sammansättning som i dess brottsförebyggande och brottsutredande arbete.

9.1 Att studera dilemman och känsliga samtalsämnena

Förmågan att kunna hantera värdekonflikter har tidigare beskrivits som en viktig kompetens för poliser och att polisyrket innebär ”att på ett omdömesgillt sätt hantera de dilemman som utmärker arbetet” (Agevall & Jenner, 2006, s. 13).⁶⁸ Polisyrket beskrivs därtill präglad av komplexa krav som medför en rad olika dilemman i arbetet (se t.ex. Agevall & Jenner, 2006; Granér, 2007), där ett av polisens

---

⁶⁶ Malin Wieslander är fil. dr. och universitetslektor vid Karlstads universitet

⁶⁷ Den centrala organisationen benämns Polisen (myndigheten, Rikspolisstyrelsen samt organisationen som helhet), medan den allmänna samhällsinrättningen benämns polisen (*Svenska skrivregler*, 2008). När enskilda poliser åsyftas benämns de polis eller poliser. Eftersom materialet består av polisstudenters men också polisaspiranters samtal omnämns de återkommande och i huvudsak som blivande poliser.

⁶⁸ Ett dilemma innebär enligt Agevall och Jenner (2006) att två hänsyn ställs i motsättning och att det inte är helt givet vilket val som är det bästa.

senaste legitimitetskrav utgörs av polisens hantering av samhällets ökade mångfald (Wieslander, 2014). Som ett led i detta har Polisen producerat en rad olika mångfalds- och likabehandlingsplaner för att öka den sociala jämlikheten i såväl polisens sammansättning som i dess arbete (se t.ex. Rikspolisstyrelsen, 2008; 2010). En strategi för att arbeta mot diskriminering och social ojämlikhet är breddad rekrytering av olika sociala grupper till polisen, där en aspekt utgörs av att poliser sedan 2006 har rätt att ansöka om att bära religiös huvudbonad i tjänst (se t.ex. RPSFS 2013:8). Nedan citat illustrerar emellertid att frågor om mångfald, och särskilt frågor om religion, etnicitet, men också främlingsfientlighet och rasism, utgör känsliga frågor att yttra sig om – särskilt som blivande polis. Likt andra blivande poliser beskriver Jon att frågan om poliser ska få bära slöja i tjänst är en jobbig fråga. Det framstår snarare som ett dilemma:

Jon: det där är en jobbig fråga, dels så tycker jag så här ”jo, egentligen” ...människovärdet och man får va som man vill och [de andra slinar och Kalle säger leende: men!] och det är ett mångkulturellt samhälle, men samtidigt så känner man att ”fan alltså..är det bra egentligen?”. Jag är ganska, jag är jävligt kluven kan jag säga (FG 4, T 4)⁶⁹

Jons svar visar att ämnet kan förhandlas och att det går att inta olika ståndpunkter. I enlighet med ett perspektiv som bejakar olikhet kopplar han frågan om slöja i tjänst till människovärdet och rätten att leva efter sin kultur i ett mångkulturellt samhälle. Det går i linje med en erkännandepolitik kring människors identitet med en strävan efter att tillgodose olika rättigheter, som exempelvis religionsfriheten (se t.ex. Taylor, 2004). Samtidigt säger han att han ”är jävligt kluven”. Att frågan beskrivs som ”jobbig” antyder ett motsatt, men samtidigt uteslutande ställningstagande, och kan därtill vara ett uttryck för att ämnet är känsligt att tala om (jfr Åkerström, 2013). Jons svar, likt andra argumentationer i kontexten, illustrerar hur frågor om mångfald medför dilemman. Återkommande ställs ett bejakande av olikhet emot resonemang där olikhet istället ska begränsas, med hänvisningar till praktiska svårigheter i det polisiära arbetet.

---

⁶⁹ Se appendix för transkriptionskonventioner.

Citatet illustrerar motstridiga diskurser⁷⁰ om mångfald inom polisen som görs legitima beroende på sammanhang. Dessa diskurser utgörs av å ena sidan resonemang som stödjer en ökad mångfald inom polisen, och å andra sidan resonemang där framför allt en synlig mångfald inom polisen ska begränsas (Wieslander, 2014). Samtidigt som blivande poliser uttrycker motstånd mot rasism och främlingsfientlighet, förekommer utsagor som stödjer exkludering och ojämlikhet mellan olika grupper.

I föreliggande text presenterar jag hur samtal som betecknas som känsliga kan studeras. De är placerade i ett polisärt sammanhang och jag analyserar dem utifrån en normkritisk ansats. Den övergripande frågeställningen som besvaras är vilka diskurser om mångfald förekommer bland blivande poliser i relation till polisens sammansättning, bemötande och brottsförebyggande och brottsutredande arbete?

9.2 Bakgrund, material och utgångspunkter

Sedan början av 2000-talet framställs mångfald som ett viktigt steg i utvecklingen av polisen, såväl nationellt som internationellt. Inom svensk polis ska mångfald genomsyra både organisationen och utbildningen, där polisen bland annat ska arbeta aktivt mot intolerans och främlingsfientlighet och verka för att etnisk och kulturell mångfald främjas (se t.ex. Rikspolisstyrelsen, 2010). Mångfald beskrivs som en resurs för att förbättra organisationens verksamhet och ge legitimitet åt polisen (a.a.). Exempelvis har mångfald och representativitet gällande rekrytering av nya poliser formulerats som en angelägenhet (se t.ex. Rikspolisstyrelsen, 2008; 2010; SOU 2007:39). En heterogen sammansättning av polisen kan förstås som viktig på ett symboliskt plan. Samtidigt visar studier att synen på mångfald och vad som räknas som relevant kompetens påverkar vilka som anses lämpade för polisyrket (se t.ex. Egge, 2008; Wieslander, 2014).

Resultaten i föreliggande kapitel baseras på en studie om mångfald inom svensk polisutbildning, som bedrivits inom ramen för ett

---

⁷⁰ Med diskurs avses här en uppsättning tal som styr hur vi uppfattar specifika fenomen i olika kontexter och tidsepoker (Wetherell, 2001).

avhandlingsprojekt med syftet att identifiera och beskriva hur blivande poliser samtalar om mångfald, med fokus på kultur, religion och etnicitet (Wieslander, 2014).

Två klasser med totalt 45 studenter deltog i studien. Fältarbete genomfördes 2010 på Polishögskolan i Stockholm under en sex veckors delkurs om hatbrott och diskriminering i studenternas fjärde och sista termin på Polisprogrammet. Materialet består av deltagande observation, inspelade fältsamtal⁷¹, lektioner och grupparbeten, samt fem fokusgruppintervjuer under utbildningen med 27 studenter och tre fokusgruppintervjuer i slutet på den femte terminens aspiranttjänstgöring med 11 aspiranter. Fokusgruppintervjuer användes för att synliggöra konstruktioner av olika men också gemensamma föreställningar och förhållningssätt kring komplexa ämnen (Wibeck m.fl., 2007). Metoden anses lämplig för att studera diskussioner kring ett ämnesinnehåll och argumentationer hos en grupp, hur resonemang utvecklas och konstrueras kollektivt men också används och förhandlas i ett kulturellt sammanhang (a.a.).

Studien har en socialkonstruktionistisk och diskursanalytisk ansats, vilket innebär att mångfald som begrepp, samt individens förståelse av mångfald, ses som konstruerade genom interaktioner och under ständig förhandling mellan människor och texter i olika sociala kontexter (Wetherell, Taylor & Yates, 2001a; 2001b). Blivande polisers förståelser av mångfald är därmed inte oberoende av tid och rum, utan socialt, kulturellt och historiskt situerade. Samtidigt innebär den diskursiva ansatsen att språket *skapar* vad som anses legitim och sann kunskap, och rymmer därmed både frågor om makt och performativitet, som exempelvis hur språket reglerar individens tankar och kommunikativa möjligheter.

Genom språkliga kategoriseringar formas den sociala världen, och diskurser får därmed sociala konsekvenser (a.a.). Diskursernas sociala konsekvenser är särskilt uppmärksammat inom diskursiv psykologi, som också utgör studiens inriktning. Det innebär att i analysen fokusera *hur* språket används i en specifik vardagsmiljö och *vad som uppnås* med en sådan användning. Övergripande frågor som

---

⁷¹ Fältsamtal betecknar jag informellt eller reflexivt intervjuande, eftersom de påminner om vardagliga samtalsformer och innebär att ställa frågor *in situ*.

ställs till materialet är vems röst som görs överordnad och vems intressen som tjånas genom olika framställningar. Inom denna inriktning ses diskurser som flexibla språkliga resurser i vardagssammanhang (se t.ex. Wetherell, 2001; Wetherell & Potter, 1992). Ansatsen innebär att analysera hur språket används i vardagliga samtal, hur olika kontexter villkorar språket, men också att se vilka sociala konsekvenser olika framställningar får. Vilka argument iscensätts i samtalen? Hur framställs ”vi” och ”dom” och vilka sociala kategorier används i samtalen?

Tidigare studier om etnicitet, rasism och fördomar utifrån diskursiv psykologi visar att olika sätt att förneka fördomsfullhet också reproducerar fördomar och andrafieringar⁷² om olika grupper (se t.ex. Tileaga, 2005; van Dijk, 1992; Wetherell & Potter, 1992). Likaså att det är vanligt med förhandlingar vid samtalsämnen om fördomar (Edwards, 2003; Speer & Potter, 2000). I analysen fokuseras hur olika argumentationer ställs emot varandra i en kamp om vad som anger rätt och önskvärd representation av omvärlden. Genom att uppmärksamma motstånd synliggörs individens möjlighet att förhålla sig kritiskt till en diskurs sanningsanspråk, vilket bland annat sker genom kommunikativa förhandlingar.⁷³ Det kan innebära att en deltagare ifrågasätter vad tidigare talare sagt, men också genom att en och samma individ uttrycker två efter varandra motstridiga förhållningssätt. Ansatsen motiveras av att kunna belysa när, det vill säga i vilka sakfrågor och på vilka sätt, kontrasterande uppfattningar framställs som särskilt angelägna i den specifika kontexten. Frågor som aktualiseras är vad utmanas och vad står på spel i sådana förhandlingar? Vilka sakfrågor framställs som dilemman?

Följande presenteras ett urval av ämnen och sakfrågor som ger upphov till spänning i samtalen. Inledningsvis introduceras övergripande mönster av det empiriska materialet, för att därefter exemplifieras mer utförligt kring dilemman mellan eftersträvansvärda principer och polisiära praktikaliteter.

---

⁷² Att framställa någon som ”den andra”, t.ex. som främmande eller avvikande.

⁷³ Min positionering ligger i linje med en poststrukturalistisk syn på individens agentskap, som kopplar agentskap till diskurser och subjekspositioner, och som samtidigt betonar möjligheter för motstånd.

9.3 Kampen om värdet av mångfald

Kampen om värdet av mångfald inom polisen och polisens hantering av samhällets ökade mångfald presenteras genom blivande polisens samtal, i form av motstridiga diskurser. Särskilt, och övergripande, fokuserar kampen mellan konstruktioner av 'den representativa polisen' och 'den neutrala polisen'. Mångfald skildras å ena sidan som ett politiskt mål och som en del i ett demokratiskt samhällsstyre, där olikhet och gruppers rättigheter ska bejaskas. Denna syn på mångfald beskrivs också som ett politiskt korrekt sätt att resonera kring mångfald, i meningen att det reglerar vad som kan yttras öppet i offentliga polisiära sammanhang, som i utbildningens kontext eller i Polisens policydokument. Å andra sidan, företrädelsevis när blivande poliser diskuterar ämnet i gruppintervjuer, ställs dessa resonemang emot en likhetssträvan, som premierar neutralitet, anpassning till en norm och en begränsning av olikhet i polisen. Att vara en neutral polis och att bedriva ett neutralt polisarbete skildras som en motsats till en synlig olikhet inom kåren, vilket problematiserar Polisens strävan att bejaka samhällets mångfald. Polisens representation av samhällets mångfald ställs emot vad som skildras som neutralt och professionellt polisarbete. Att representera samhällets mångfald länkas till "invandrare, homosexuella och kvinnor" medan att representera staten och en neutralitet länkas till tillhörighet till en norm som genom olika negationer framställs som manlig, vit, svensk, heterosexuell och sekulär. Att vara samhällsrepresentant fylls med motstridigt innehåll beroende på diskurs och presenteras följaktligen som i ett motsatsförhållande.

Olika mångfaldsbejakande samtal fokuserar polisens uppdrag att arbeta mot diskriminering, upprätthålla demokratiska värden och lagar om människors rättigheter. En sådan mångfaldssatsning beskrivs öka förtroendet för polisen och i sin tur effektivisera polisens arbete, genom samarbete med medborgarna samt genom att uppnå en ökad legitimitet för polisen som organisation och för det polisiära arbetet. Det kan ske genom en ökad inkludering till polisen, som exempelvis gällande 'etnisk och religiös matchning'. Särskilt nämns "poliser med invandrabakgrund" bidra med detta, bland annat genom att arbeta i bostadsområden som kopplas ihop med hög andel invånare med minoritetsbakgrund.

Emellertid ligger fokus utifrån olika mångfaldsbegränsande resonemang på polisens uppdrag att upprätthålla lag och ordning genom att polisen själv ska vara konfliktfri. En religiös rättighet, som att bära religiös huvudbonad i tjänst, framställs då som potentiellt provokativ i mötet med medborgarna och försvårar därmed polisens förmåga till samarbete. Samhället beskrivs som inte redo för en *för synlig* olikhet inom polisen, och därför bör polisen anpassa sig till vad som anses provocera och försvåra samarbete. Snarare än att aktualisera 'etnisk och religiös matchning' framställs istället en 'missmatchning', exemplifierat med slöjbärande poliser.

Den mångfaldsbejakande diskursen medför ett perspektiv med fokus på grupperns särprägel. Mångfald beskrivs medföra ett ökat kunskapsbehov om olika kulturella och etiska grupper, om deras rättigheter och behov. Det kan också innebära ökad kunskap om hatbrott. Kunskapen beskrivs viktig för att öka polisens förståelse för utsatta människor. Den mångfaldsbejakande diskursen fokuserar å andra sidan likabehandling, där ingen ska särbehandlas utan lagen och vad deltagarna beskriver som sunt förnuft ska styra polisarbete. Det är exempel på vad som utgör gränsdragningar mot mångfaldsbejakande uttryck kring ökad kunskap. Ökad kunskap om olika sociala grupper i samhället görs icke-relevant utifrån ett polisiärt perspektiv med hänvisning till att polisen beskrivs ha "egna spelregler".

Utifrån en mångfaldsbejakande retorik framställs å ena sidan jämlikhet som ett ouppnått projekt i Sverige och inom polisen, eftersom alla människor inte anses representerade eller accepteras i samhällets olika instanser. Å andra sidan skildras mångfald parallellt som ett svenskt lyx-/ilandsproblem, eftersom tillfredställd jämlikhet redan råder i relation till andra länder och i relation till vad som är viktiga frågor för polisen att utbilda sig i. Sådana utsagor kan handla om att hänvisa till att diskriminering inte finns eftersom man själv inte upplevt det, att nekas inträde till krogen händer alla och inte bara etniska minoriteter, eller att en misshandel gör lika ont oavsett motivet bakom. Resonemangen bidrar till att brott som olaga diskriminering eller hatbrott inte uppmärksammas eller ses som särskilt problematiska.

Ytterligare aspekter av mångfald som ställs emot varandra är skildringar av fördomar i relation till polisarbete. I skolkontexten och i gruppintervjuerna under skoltiden beskrivs fördomar som potentiell diskriminering, medan samtalen från aspiranttjänstgöringen och berättelser från erfarna kollegor på polisstationerna istället framställer fördomar som fakta och erfarenhet. De skiftande samtalen om fördomar skildrar motstridigheter mellan eftersträvarvärda principer om social jämlikhet, där jämlikhet beskrivs svårt att realisera utifrån tolkningar av delar av polisens uppdrag – i detta fall polisens arbete i att uppmärksamma det avvikande som sticker ut. Genom att beskriva det avvikande som föremål för polisens blick (jfr Finstad, 2000) riskerar vissa sociala grupper som inte tillskrivs tillhöra majoritetsbefolkningen att bli mer utsatta i polisens arbete. Som återkommande exempel på en sådan grupp anges romer.

I det följande utvecklar jag särskilt ett par av ovan beskrivna motstridigheter, genom att presentera hur de inramas som dilemma mellan principiella eftersträvarvärda principer som försvåras av praktikaliteter i polisens uppdrag.

Principer mot praktikaliteter

Ett dilemma som skildras i blivande polisers samtal kring frågor om breddad rekrytering är hur *mycket* mångfald polisen ska representera och hur *synlig* mångfalden ska tillåtas att vara.

I materialet synliggörs bland annat dilemman mellan föreställda ideal och en vardaglig realitet, där praktikaliteter ställs emot olika rättighetsprinciper i förhandlingar om poliskårens sammansättning och arbete. Humanitära värden och tolerans förespråkas parallellt med hänvisningar till en realism som restrikerar sådana värden (jfr Buttny, 1999; Wetherell & Potter, 1992). Rättigheterna erkänns, samtidigt som de avvisas som alltför idealistiska och ogenomförbara. Genom återkommande uttryck som ”i den bästa av världar” relateras acceptans av olikhet till en utopisk samhällsbild.

Exempelvis beskrivs religiösa rättigheter som en del i ett demokratiskt samhällsstyre och som ett utvecklingsled i moderniseringen av svensk polis. Samtidigt ställs religiösa rättigheter om att bära religiös huvudbonad i tjänst emot vad som framförs som en social realitet – det svenska samhället är inte redo för poliser i slöja. Det

leder i sin tur till en potentiell problematik för polisen och det polisiära arbetets effektivitet. När poliser i slöja möter motstånd från medborgarna beskrivs att det polisiära uppdraget att upprätthålla lag och ordning samt förmågan till samarbete med medborgarna äventyras. Polisen ska med andra ord inte orsaka konflikt genom vad som anges som en alltför olik polis(kår). Följande konversation illustrerar hur dessa motstridiga diskurser ger upphov till ett dilemma, där eftersträvarvärdade principer undergrävs av praktiska eller reella svårigheter:

Patrik: polisen, polisen i sig ska ju va neutral i alla lägen [flera: ja] den ska ju varken va muslim eller kristen eller nånting [någon: nej!] [Hanna: men vaddå] och om då en som..går in..med..eh..ett tecken på att jag är en speciell grej, och sen går in och jobbar mot andra då kan de känna sig "nej men du..du talar emot mig" [någon: ja]=

Chris: fast..fast det viktiga är väl att vi..som vi jobbar för i Sverige är väl ändå att..eh..vi tror på att det finns, islam och demokrati går att förena [Patrik: jaja, jag menar] du kan privat va muslim och ändå agera i demokratins förtecken [Patrik: jojo, men sen är det ju] [de pratar i mun]

Patrik: [höjer rösten] men sen är det vad samhället ser..på en sån sak när en..en..säg en kristen då möter en muslimsk polis..hur han känner den polis-, om hur han känner "nej, det där säger du bara för att du ska, du tänker så här, du skiter i..du har en helt annan religion och du..du ser ner på mig ändå"=

Chris: och hur reagerar de människorna när de mötte kvinnliga poliser för trettio, fyrtio år sen?

Patrik: ja visst..jag=

[de pratar i mun, Hanna försöker komma in i samtalet]

Chris:[anbryter] samhället förändras ju så länge det är demokrati också så att, jag tycker det det är en svår fråga också= [Hanna försöker komma in i samtalet]

Patrik: jag är jag är inte motståndare till att man, jag säger att samhället= (FG 2, T 4)

Diskussionen visar på spänningar och motstånd mellan kontrasterande resonemang om en symbolfri uniform(itet) och mångfald som

moderniseringsprojekt, vilka ger upphov till olika korresponderande kollektiva ”vi”. Det ena kollektivet utgörs av polisen som neutral och utan ställningstagande, medan det andra kollektivet utgörs av en svensk polis som anser att islam och demokrati kan förenas.

Gränsdragningar för religiös mångfald legitimeras utifrån en symbolfri uniform(itet) och genom att poliser ska upprätthålla lag och ordning. Patrik relaterar neutraliteten till att polisen ska ”varken vara muslim eller kristen eller nånting” och han ger utifrån en mångfaldsbegränsande diskurs exempel på hur polisen tillskrivs en tillhörighetsmässigt fri och värderingsneutral position i samhället som därtill innebär att vara konfliktfri. Att inte vara religiös framställs som ett neutralt ställningstagande, vilket förstärker det sekulära som eftersträvansvärt. Perspektivet fokuserar konflikter mellan religioner (här kristna mot muslimer), där den muslimska polispositionen görs problematisk. Religion konstrueras som ett problemområde och personer med religiös tro som att de ser konflikter i andras religiösa utövning.

Chris hänvisar istället till mångfald som ett moderniseringsprojekt och ett politiskt mål som omfattas av demokratiska rättigheter. Han anger att ”vi” som poliser och ”som vi jobbar för i Sverige” borde ha en gemensam syn på vad arbetet innebär. Det innebär bland annat att demokrati och islam inte bör förstås som en motsättning, utan att det går att vara muslim privat och ändå agera i demokratins förtecken. Chris framhäver det demokratiska samhällets pluralistiska sammansättning och att demokrati bidrar med förändringar, förändringar som dessutom medfört att kvinnor inte längre utesluts från polisyrket. Hans utsaga skildrar en för materialet återkommande jämförelse mellan kvinnors och poliser med slöjas inträde till polisen, där genusarbetet inom polisen framställs som ett lyckat projekt och används som evidens för att andra mångfaldsrelaterade satsningar kan fungera.

Likt i andra gruppintervjuer motiveras invändningar mot slöja till de fördomsfulla andra i samhället. Argumentationen kritiserar emellertid för att äventyra även kvinnor och mörkhyade polisers legitimitet i yrket. Isabelle synliggör hur sådana resonemang i förlängningen leder till att avsätta hela poliskåren eftersom det finns folk som hatar poliser.

Nick: /.../ Du får jobba här om du vill, och sen om du väljer att ha på dig den [slöjan] i tjänsten då är det din sak. Men det kan ju, jag kan tänka mig att det kan ju ha hänt, kan bli lite jobbigt för henne att ha den... Folks, folk kommer nog att reagera på det [slöjan] tror jag

Nora: fast samtidigt som vi ska spegla samhället. Det är ändå ganska många med slöja, som vi möter

Nick: det kommer va många som tycker det är skitbra, men samtidigt som du säger också om det kommer nån som är jättefrämlingsfientlig..och så där..men

Elin: fast så tycker jag inte vi kan tänka [Isabelle pratar samtidigt]

Nick: vad sa du?

Isabelle: då ska inte jag va polis heller för det kan ju farligt för mig, folk hatar ju poliser och det finns jätteättemotståndare=

Nora: men så kan vi inte tänka, vi tar inte in några som är mörkhyade för det finns de som är främlingsfientliga (FG 3, T 4)

Sociala konsekvenser – vems intressen tjänas?

Utifrån en mångfaldsbejakande diskurs relateras bruket av slöja till en demokratisk rättighet och som därtill kan medföra positiva effekter i det polisiära arbetet (främst genom etnisk och religiös matchning). När polisen kan dra nytta av en etisk princip i arbetet görs den mer legitimt försvarbar. En mänsklig rättighet bedöms utifrån dess inverkan på polisens arbete snarare än som en etisk princip som bör skyddas för sin goda saks skull.

Genom en mångfaldsbegränsande diskurs formuleras emellertid att samhället inte är redo eller att det är för tidigt att införa slöja till uniformen. Vikten av att reproducera polisens status utifrån ett konformitetsideal, med hänvisning till allmänheten, har även visat sig i internationella kontexter (Frewin & Tuffin, 1998). Konsekvensen av sådana yttranden blir att av hänsyn till de i samhället som inte vill ha poliser med slöja bör Polisen vänta med att införa denna rättighet. Slöjan görs till en utopisk symbol, genom att framställas som en eftersträvansvärd rättighet som inte är praktisk genomförbar. Poliser som bär slöja görs till potentiella offer för samhällets fördomsfullhet. Resultatet blir att av hänsyn till praktikaliteterna, som utgörs av problem som genererar konflikter, bör slöjan undvikas inom polisen

och på så vis upprätthålls harmonin i samhället. De som blir provocerade av eller inte kan acceptera slöjan till polisuniformen tilldelas en särställning med makt att reglera andra människors utseende, beteende och tillhörighet.

Personer med slöja beskrivs få problem i polisyrket. Men inte främst från poliskårens sida, utan från de fördomsfulla andra i samhället. På förhand ansvarsbefriande utsagor som ”mig personligen spelar det ingen roll, men andra...” eller ”jag har inget emot det, men samhället...” är återkommande i intervjuerna och antyder *andras* uppfattningar som hinder för rättvisa. Generellt för materialet är hur samhället görs till en generell allmänmännisklig grupp och utgörs på så vis av några andra, vilket medför att talaren kan avsäga sig ansvaret för konsekvenserna av en sådan åsikt (Speer & Potter, 2000). Resonemangen placerar deltagarna själva på avstånd från problemet och med en betraktares ögon.

Studier som analyserat samtal om rasism och sexism har framhållit hur risken att tala från en fördomsfull position hanteras genom att presentera värderingar som fakta (se t.ex. Edwards, 2003; Wetherell & Potter, 1992). Förnekande av fördomsfullt tal ackompanjeras ofta med hänvisning till rationalitet och sakliga resonemang i en önskan att uppfattas som egalitär, men som samtidigt ursäktar eller rättfärdigar status quo (Speer & Potter, 2000; Wetherell & Potter, 1992). Ett exempel på en ansvarsbefriande utsaga i materialet är att hänvisa till att man inte själv personligen, utan att det är samhället eller de fördomsfulla andra som är motståndare till jämlikhet eller mångfaldsbejakande strategier. Sådana uttryck kan förstås som en avståndsmarkör från en position som är riskabel att länkas samman med, nämligen att vara fördomsfull, diskriminerande eller rasist. Liknande anföringar sker i deltagarnas utsagor. Det sker dels genom att hänvisa problemet till samhället, till ”folkets” fördomar och att av omsorg för den utsatta (som riskerar trakasserier) bör människor assimilera sig (inte bära slöja), och dels genom utsagor som ”jag har inget problem med det, men...”. Det gör det också möjligt för talaren att framställa sig som liberal och av omsorg både för den synligt religiösa polisen men också för de i samhället som är emot det. Det medför att en person kan uttrycka en polär utsaga och samtidigt framstå som mindre fördomsfull. Talaren kan lyckas med att både

problematiska en etisk princip och göra det på ett sätt som porträtterar talaren som en jämlikhetsförkämpe med omtanke. Samtidigt görs problemen i frågan till den enskilda individens ansvar. Individen görs ansvarig för sin egen utsatthet, diskriminering och underordning. Den som vill undgå diskriminering gör bäst i att anpassa sig till situationen så att diskriminering inte uppstår. Att hänvisa problemet till att personen blir utsatt är ett exempel på vad som inom diskursiv psykologi benämns 'blaming the victim' (se t.ex. Tileaga, 2005; van Dijk, 1992). Välmenande resonemang om en oro och omsorg för poliser med slöja, där det hävdas att de skulle falla offer för samhällets diskriminering, framläggs med hänsyn till personerna. Sådana argumenteringar riskerar däremot en reproduktion av förtryckande strukturer genom att återskapa individers underläge. Det sker dels genom att positionera individen som ett offer, och dels genom att reproducera och upprätthålla en diskurs som inte möjliggör andra alternativ.

9.4 Avslutningsvis

Blivande polisers samtal om mångfald kan beskrivas som såväl motsägelsefulla som mångsidiga. Mångfald som en eftersträvarsvärd princip ställs emot praktikaliteter där mångfald skildras som något problematiskt, särskilt i relation till praktiskt polisarbete. Det är likväl väsentligt att synliggöra sociala konsekvenser kring olika resonemang, och jag har utifrån en normkritisk ansats valt att fokusera några av den mångfaldsbegränsande diskursens konsekvenser.

Mot kraven på ökad mångfald och hänsyn till individers olikhet ställs krav om en neutralitet och likabehandling där olikheter inom kåren istället ska begränsas. Det medför att individer och grupper som anses representera samhällets mångfald, placeras utanför neutraliteten och endast med svårighet kan tillskrivas neutralt polisarbete. Särskilt begränsas religionens synlighet i polisyrket, vilket medför att 'den neutrala polisen' görs till en position som inte kan intas av alla.

I många europeiska länder har den ökande mångfalden i samhället lett till en betoning av universalistiska värderingar med neutrala ambitioner och utan någon särbehandling av grupper (se t.ex. Taylor, 2004). Det är aspekter som i Sverige beskrivs ha ett tydligt

sekulärt fokus (Gerle, 2004). De mångfaldsbegränsande resonemangen omfattas av neutralitet som en motpol till mångfald för att hantera en ökad pluralism i samhället. Gränser sätts mellan poliser/polisstudenter och 'de andra' – de som är *för* olika. 'Den neutrala polisen' förenar professionalitet med neutralitet, genom att vara åsiktsfri, symbolfri och tillhörighetsmässigt fri, och knyts till polisens yrkesvardag genom en retorik om att gå hem i alla samhällsskikt, att inte ta ställning samt att vara icke-provocerande. Här fokuseras polisens uniform som symbol- och gränsvärde gällande *vem* som bör arbeta som polis och *hur* polisens arbete bör bedrivas.

Olikhet görs till ett assimilationsprojekt, där en anpassning till normen – som utgörs av en svensk, manlig, sekulär och vit tillhörighet – ger tillträde till polisen. Den mångfaldsbegränsande diskursen med idealet om en neutral poliskår riskerar att stärka resonemang och i sin tur arbetssätt som i praktiken kan bli diskriminerande, eftersom den präglas av en normativitet som inte blir föremål för kritisk granskning. Riskerna är därtill ett *osynliggörande* av diskriminerande förhållningssätt.

Polisen har i uppdrag att bland annat försvara demokratiska värden i det svenska samhället (SFS 1984:387). Parallellt framställs polisens uppgift av deltagarna som att bevara harmoni och upprätthålla ett konfliktfritt samhälle, där de med starkast röst sätter agendan. Personer som blir provocerade av olikhet ges stor makt och en privilegierad position att bestämma vad som ska tillåtas inom polisen och i samhället, eftersom anpassningen relateras till deras önskemål. Samtidigt som deltagarna markerar avstånd mot rasism, dras gränser för olikhet med hänvisning till de som inte vill ha olikhet, vilket bidrar till att rasistiska praktiker kan upprätthållas.

Källförteckning

Agevall, L. & Jenner, H. (2006). Polisarbetet som en uppgift att hantera dilemman. I L. Agevall & H. Jenner (Red.), *Bilder av polisarbete: Samhällsuppdrag, dilemman och kunskapskrav* (s. 13-30). Växjö: Växjö University Press.

Buttny, R. (1999). Discursive constructions of racial boundaries and self-segregation on campus. *Journal of Language and Social Psychology*, 18(3), 247-268.

Edwards, D. (2003). Analyzing racial discourse: The discursive psychology of mind-world relationships. I H. van den Berg, M. Wetherell & H. Houtkoop-Steenstra (Red.), *Analyzing race talk: Multidisciplinary perspectives to the interview* (s. 31-48). Cambridge: Cambridge University Press.

- Egge, M. (Red.). (2008). *Mångfald i politiet*. Oslo: Politihøgskolen.
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.
- Frewin, K. & Tuffin, K. (1998). Police status, conformity and internal pressure: A discursive analysis of police culture. *Discourse & Society*, 9(2), 173-185.
- Gerle, E. (2004). *Mångkulturalism – för vem?* Nora: Nya Doxa.
- Granér, R. (2007). Police work between legitimacy and efficiency. Handling the expectations on the role of the police. I C. Aili, L-E. Nilsson, L. Svensson & P. Denicolo (Red.), *In tension between organization and profession. Professionals in Nordic public service* (s. 303-321). Falun: Nordic Academic Press.
- Rikspolisstyrelsen (2008). *Mångfald och likabehandling. Polisens nationella policy och plan*. Dnr HR-747/3190/07. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- Rikspolisstyrelsen (2010). *Mångfald. Polisens nationella policy och plan för mångfald och likabehandling 2010-2012*. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.
- RPSFS 2013:8. *Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om Polisens uniformer*. FAP 798-1. Rikspolisstyrelsen.
- SFS 1984:387. *Polislag*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SOU 2007:39. *Framtidens polis*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Speer, S. A. & Potter, J. (2000). The management of heterosexist talk: Conversational resources and prejudiced claims. *Discourse & Society*, 11(4), 543-572.
- Svenska skrivregler* (2008). Stockholm: Liber.
- Taylor, C. (2004). *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik* (2 uppl.). Udevalla: Diadalos.
- Tileaga, C. (2005). Accounting for extreme prejudice and legitimating blame in talk about Romanies. *Discourse & Society* 16(5), 603-624.
- van Dijk, T. A. (1992). Discourse and the denial of racism. *Discourse & Society*, 3(1), 87-118.
- Wibeck, V., Abrandt Dahlgren, M. & Öberg, G. (2007). Learning in focus groups: An analytical dimension for enhancing focus group research. *Qualitative Research*, 7(2), 249-267.
- Wieslander, M. (2014). *Ordningmakter inom ordningsmakten: Diskurskamp, dilemman och motstånd i blivande polisens samtal om mångfald*. Doktorsavhandling, Karlstad: Karlstad University Press.
- Wetherell, M. (2001). Themes in discourse research: The case of Diana. I M. Wetherell, S. Taylor & S. Yates (Red.), *Discourse theory and practice: A reader* (s. 14-28). London: Sage.
- Wetherell, M. & Potter, J. (1992). *Mapping the language of racism: Discourse and legitimation of exploitation*. New York: Columbia University Press.
- Wetherell, M., Taylor, S. & Yates, S. (Red.). (2001a). *Discourse as data: A guide for analysis*. London: Sage.

Wetherell, M., Taylor, S. & Yates, S. (Red.). (2001b). *Discourse theory and practice: A reader*. London: Sage.

Åkerström, M. (2013). Känsliggörandet av etnicitet i forskning. I A. Peterson & M. Åkerström (Red.), *Den sorterande ordningsmakten: Studier av etnicitet och polisiär kontroll* (s. 37-65). Malmö: Bokbox förlag.

Appendix Transkriptionskonventioner

SYMBOLER:

. (punkt) , (komma)

! (utropstecken)

? (frågetecken) frågeintonation

- avbrott inuti ord

=

.. kort paus i yttrandet

...

Understrykning betoning av ett ord

”ord”

[ord eller händelse]

/.../

(FG 1, T 4)

INNEBÖRD:

används inuti yttrande för att underlätta läsningen. Jag har däremot valt att inte sätta punkt efter uttalanden då det bidrar till tolkning att yttrandet är färdigt

utrops- eller tillropston, ofta genom hög röstvolym eller högt tonläge

yttrande som sker utan någon paus, där annan talare tar vid

markerar litet längre paus mellan flera yttranden från samma person

ord som sägs med annan röst eller markerar konversation i förfluten tid

markerar överlappning av yttranden, kommentarer eller förtydliganden. Kan också markera icke-verbala aspekter, t.ex. händelse eller kroppsspråk för att förtydliga interaktion i samtalet.

raderade meningar i presentationen, ej relevanta för det presenterade sammanhanget

fokusgrupp nummer 1, termin 4.